

HOOP EEN THUIS GEVEN

HET DAGELIJKSE EN PROFESSIONELE
LEVEN IN EN ROND GEZINSHUIZEN

Onder redactie van
Dorien Graas, Geke Klapwijk & Marianne Welmers van de Poll

Hoop een thuis geven

Het dagelijkse en professionele leven in en rond gezinshuizen

Onder redactie van Dorien Graas, Geke Klapwijk & Marianne Welmers van de Poll

ISBN 978 90 8560 297 2

NUR 740 / THEMA JKSB1

© 2024 Uitgeverij SWP Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

VOORWOORD EN VERANTWOORDING

Gezinshuizen bieden een thuis aan kinderen die niet bij hun eigen ouders kunnen wonen. *Hoop een thuis geven* is de titel van deze handreiking over het dagelijkse en professionele leven in en rond gezinshuizen.

In deze handreiking gaan we in op de sociaalpedagogische context die in gezinshuizen wordt geboden om kinderen te ondersteunen in hun ontwikkeling. De handreiking is samengesteld op basis van verschillende bronnen. Informatie uit onderzoek, ervaringskennis van professionals uit de praktijk en relevante theorie is samengebracht om te komen tot een zo volledig mogelijk overzicht van relevante kennis en informatie over deze bijzondere en belangrijke vorm van residentiële zorg. Verschillende directbetrokkenen uit het veld, zoals gezinshuisouders, beleidsmedewerkers, coaches en hulpverleners, hebben meegelezen en feedback gegeven op de inhoud van de handreiking.

De citaten en ervaringen van gezinshuisouders, kinderen en betrokken professionals in deze handreiking zijn afkomstig uit de volgende onderzoeksprojecten en dialoogsessies:

- *Hoop een huis geven*, uitgevoerd door een consortium met Hogeschool Leiden, Hogeschool Windesheim, Christelijke Hogeschool Ede, Hogeschool Zuyd, Gezinshuis.com, Present 24x7, Stichting Jeugdorp de Glind en Driestroom, met subsidie van Regieorgaan SIA (RAAK-publiek);
- *Werken aan relaties*, uitgevoerd in opdracht van Gezinshuis.com door het lectoraat Jeugd van Hogeschool Windesheim in samenwerking met het lectoraat Professioneel Opvoeden van Christelijke Hogeschool Ede. In dit ontwerpgerichte onderzoek zijn materialen ontwikkeld die besproken worden in hoofdstuk 4 en die gratis te downloaden zijn via de webpagina gezinshuizen.swpbook.com, zie pagina 52 voor verdere instructie;
- *Jouw gezin, mijn zorg?*, uitgevoerd door een consortium van Christelijke Hogeschool Ede, entrea lindenhout, Gezinshuis.com, Leger des Heils en Intermetzo, met subsidie van ZonMw;
- Leefklimaatonderzoek vanuit het lectoraat Residentiële Jeugdzorg van Hogeschool Leiden;
- Reflectieve dialogen met verschillende experts uit de praktijk, beleid en vanuit de opleidingen;
- Individuele gesprekken met gezinshuisouders en met gezinshuis kinderen.

Hiermee is de handreiking gedragen door de ervaringen en deskundigheid uit de praktijk van alledag. We bedanken iedereen die hieraan een bijdrage heeft geleverd. Naast de bijdragen van de verschillende auteurs hebben we dankbaar gebruik kunnen maken van de expertise van Aletta Koudijs, Arjen Keers, gezinshuisouders, jeugdbeschermers en de jeugdigen die in gezinshuizen wonen en met ons in gesprek zijn gegaan.

De redactie,

Dorien Graas, Geke Klapwijk en Marianne Welmers van de Poll

INHOUD

1. Gezinshuizen: een bijzondere vorm van jeugdhulp	9
2. Kwaliteitscriteria en toezicht	17
3. De organisatorische context van gezinshuizen	33
4. De relationele context van gezinshuizen	39
5. Leefklimaat in gezinshuizen	55
6. Kinderen in gezinshuizen	65
7. De pedagogische basis	77
8. It takes a team to tango: samenwerken met gezinshuizen	87
9. Ontwikkelingen in de gezinshuizenzorg. Varianten op 'zo thuis als mogelijk'	99
10. Slotbeschouwing	111
Auteurs	121
Bronnen	123

1. GEZINSHUIZEN: EEN BIJZONDERE VORM VAN JEUGDHULP

Geke Klapwijk, Peer van der Helm en Dorien Graas

“De Nederlandse overheid ziet gezinshuizen als ‘een welkome aanvulling op het reeds bestaande aanbod, waarbij er de mogelijkheid ontstaat om kinderen in plaats van in een residentiële instelling in een gezinssituatie zorg te bieden.’”

(Kalliope Consult, 2012, p. 8)

Korte geschiedenis

Jeugdhulp in gezinshuizen kent een eigen geschiedenis binnen de zorg voor de jeugd. Gezinshuizen gaan uit van het gewone leven, zo thuis als mogelijk, met de ambitie om kinderen die het (thuis) niet getroffen hebben te ondersteunen in het opgroeien. De gezinshuizenzorg is in de vorige eeuw ontstaan. In dit overzicht beperken we ons tot ontwikkelingen rond gezinshuizen in beleid en wetgeving van vlak voor en na de Jeugdwet van 2015.

In 2011 is de Kenniskring Gezinshuizen AWBZ gestart. Doel van deze kenniskring was kennis te verzamelen over de definitie en verheldering van het concept gezinshuizen en het formuleren van de doelgroep. Het betrof een samenwerking van de Rudolphstichting en Gezinshuis.com. In het rapport van de Kenniskring staat de (inter)nationale visie op gezinshuizen geformuleerd (Kalliope Consult et al., 2012, p. 7):

“Ten grondslag aan de visie op gezinshuizen liggen de Richtlijnen voor alternatieve zorg voor kinderen van de Verenigde Naties (VN, 2010). Deze richtlijnen zijn een aanvulling op het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind. In dat verdrag is opgenomen dat: ... het kind, voor de volledige en harmonische ontplooiing van zijn of haar persoonlijkheid, dient op te groeien in een gezinsomgeving, in een sfeer van geluk, liefde en begrip.”

(Verenigde Naties, 1989)

De nieuwe Jeugdwet is ‘gebaseerd op de overweging, dat het wenselijk is de verantwoordelijkheid voor het voorkomen van, de ondersteuning, hulp en zorg bij opgroeien en opvoedingsproblemen, psychische problemen en stoornissen, de uitvoering van de

kinderbeschermingsmaatregelen en de jeugdreclassering bij de gemeente te beleggen, om te komen tot betere samenwerking van hulpverleners rond gezinnen, eerdere ondersteuning bij opgroei- en opvoedingsproblemen, psychische problemen en stoornissen, hulp op maat en meer ruimte voor professionals en tot het demedicaliseren, ontzorgen en normaliseren van de jeugdsector, waarbij het uitgangspunt is dat de verantwoordelijkheid voor het gezond en veilig opgroeien van jeugdigen allereerst bij de ouders en de jeugdige zelf ligt'. Op 9 oktober 2013 dient Tweede Kamerlid Loes Ypma ter aanvulling op dit wetsvoorstel het *Amendement Gezinshuizen* in door de toevoeging van een extra artikel, namelijk: "De jeugdhulpaanbieder en de gecertificeerde instelling zorgen ervoor dat de jeugdige in het geval van een uithuisplaatsing in pleegzorg of gezinshuis wordt geplaatst, tenzij dit aantoonbaar niet in het belang is van de jeugdige." Als toelichting noemt Ypma het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind: "Op grond van artikel 20 IVRK is de Staat verplicht extra bescherming te bieden aan kinderen die niet in hun eigen gezin kunnen verblijven. Om die reden beoogt dit amendement als kwaliteitseis aan jeugdhulpaanbieders en gecertificeerde instellingen te stellen dat gewerkt wordt volgens het principe dat bij uithuisplaatsing een plaatsing in een gezinsomgeving de voorkeur heeft boven plaatsing in een instelling. Dit betekent dat jeugdigen in die situatie in de pleegzorg terecht zullen komen, meer specifiek in netwerkpleeggezinnen, bestandspleeggezinnen en gezinshuizen. Plaatsing van de jeugdige in een instelling is ten gevolge van dit amendement alleen mogelijk als dit aantoonbaar in het belang is van de jeugdige." (Ypma, 2013)

Kleinschalige vormen van jeugdhulp en dan met name gezinshuizen vormen een belangrijk onderdeel van de Jeugdwet die in 2015 is ingegaan. Sindsdien is het aantal gezinshuizen in ons land snel gestegen en in tien jaar tijd verdubbeld: van 479 gezinshuizen in 2012 naar 979 in 2021 (Ditters et al., 2021). Meer dan 3600 kinderen vonden in 2021 een plek in een gezinshuis.

Kwaliteitscriteria

In juni 2019 zijn de *Kwaliteitscriteria Gezinshuizen* gepresenteerd aan het veld. Deze kwaliteitscriteria bieden een kader aan gezinshuisouders, gemeenten, inspectie en zorgaanbieders om de kwaliteit van zorg in gezinshuizen te monitoren deze beter te kunnen beoordelen. Daarnaast biedt het document een duidelijke definiëring en afbakening van het begrip gezinshuis. In de *Kwaliteitscriteria Gezinshuizen* (p. 10) wordt een gezinshuis als volgt gedefinieerd: "Een gezinshuis is een kleinschalige vorm van jeugdhulp – georganiseerd vanuit een natuurlijk gezinssysteem – waar gezinshuisouders volgens het 24x7-principe opvoeding, ondersteuning en zorg bieden aan bij hen in huis geplaatste kinderen en jongeren die tijdelijk of langdurig zijn aangewezen op intensieve en professionele hulpverlening als gevolg van beschadigende ervaringen en/of complexe problematiek."

Een gezinshuis, als kleinschalige vorm van jeugdhulpverlening, is gebaseerd op een gezinsstructuur, waarin jongeren door gezinshuisouders worden ondersteund in hun ontwikkeling en waarin ‘het gewone leven’ centraal staat (De Baat & Berg-Le Clercq, 2013; Wunderink, 2015). De Baat en Le Clercq (2013) maken onderscheid tussen gezinshuizen die gericht zijn op opvoeding en gezinshuizen die gericht zijn op behandeling (therapeutisch). Daarnaast zijn er gezinshuizen die functioneren als setting waar een kind voor kortere tijd kan worden opgevangen, de zogenoemde crisisopvang. In de *Kwaliteitscriteria Gezinshuizen* wordt echter gesproken van gezinshuizen als een plek waar een thuis wordt geboden en een behandelcontext wordt gerealiseerd. Kinderen komen meestal in aanmerking voor een gezinshuisindicatie wanneer pleegzorg geen mogelijkheid (meer) kan bieden. Het is een combinatie van intensieve hulp die in een behandelsetting wordt geboden en het wonen bij vaste opvoeders (Dekker, 2018).

Het werk van gezinshuisouders speelt zich dag en nacht af in hun eigen thuissituatie en de kinderen die in huis geplaatst zijn, worden onderdeel van het gezinssysteem van de gezinshuisouders. Kinderen maken in een gezinshuis (tijdelijk) deel uit van een zo gewoon mogelijk gezin.

Hiermee geven gezinshuisouders invulling aan de ambitie van het kabinet zoals verwoord in het actieplan *De best passende zorg voor kwetsbare jongeren* uit 2019, om deze kinderen ‘zo thuis als mogelijk’ op te vangen (De Jonge, 2019). Naast het runnen van een gezin, onderhouden gezinshuisouders contacten met hulpverleners, instanties, ouders en voogden. Gezinshuisouders zijn opgeleid als jeugdhulpprofessional en werken samen met gemeenten, zorgaanbieders en bijvoorbeeld een franchiseorganisatie. Alle gezinshuizen voldoen aan kwaliteitsnormen en leggen ook verantwoording af voor het werk dat zij doen. De *Kwaliteitscriteria Gezinshuizen* bieden een kader voor permanente reflectie op richtlijnen, normen en kwaliteitseisen voor deze professionele zorgvorm.

Context

Hoewel gezinshuizen al bestaan sinds de vorige eeuw, merken gezinshuisouders en betrokkenen bij gezinshuizen dat het beroep ‘gezinshuisouder’ nog steeds relatief onbekend is. Meer dan 3600 kinderen vinden inmiddels een plek in een gezinshuis; dit betreft ongeveer 8% van de kinderen die gebruikmaken van jeugdhulp met verblijf. Het gaat daarbij om kinderen met een complexe hulpvraag, die vaak al meerdere plaatsingen in pleeggezinnen of instellingen achter de rug hebben. Voor gezinshuisouders geldt dat werk en privé samenvallen, omdat de kinderen die bij hen geplaatst worden in hun huis wonen. Dit natuurlijke gezinssysteem vormt de basis om te werken aan herstel en ruimte te maken voor ontwikkeling. Het werk van gezinshuisouders gaat dan ook altijd door. Een gezinshuisouder kan franchisenemer zijn, in loondienst bij een zorgorganisa-

tie werken of zelfstandig ondernemer zijn. Er zijn gezinshuizen waar de gezinshuisouder alleen werkt of samen met een partner het gezinshuis runt, maar er zijn ook gezinshuizen die werken met pedagogisch medewerkers of stagiairs. Er is dan ook een enorme diversiteit aan gezinshuizen in ons land. Vergelijkbare vormen van zorg zijn ook internationaal ontwikkeld, maar er zijn in de basis een aantal belangrijke verschillen tussen gezinshuizen in ons land en vergelijkbare vormen van residentiële zorg internationaal.

Internationaal

In de internationale literatuur wordt over vergelijkbare concepten gesproken, zoals 'teaching family model' (TFM), 'multidimensional treatment foster care' (MTFC), 'family-style group home', of 'family type home'. Het 'teaching family model' (TFM), zoals dat oorspronkelijk is uitgewerkt in Australië, is sterk vergelijkbaar met de manier waarop een gezinshuis wordt vormgegeven. Een ouderpaar woont met vier tot acht jongeren en de kinderen bezoeken de plaatselijke school, bezoeken hun familie en werken wanneer dat kan (Wolf et al., 1995). Dit model als alternatief voor de residentiële zorg is sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw op initiatief van een rechter ontwikkeld en naar deze vorm van jeugdzorg is uitgebreid onderzoek verricht. De beoogde gezinshuisouders worden eerst opgeleid in deze methodiek. De methodiek bestaat uit een aantal basiselementen, zoals proactieve positief gerichte discipline, de ontwikkeling van sterke kanten en vaardigheden van de kinderen, een sterke nadruk op 'everyday experiences' en interacties als basis voor interventie en ontwikkeling (Farmer et al., 2016). TFM wordt gezien als een totaalprogramma, waarbij certificering een voorwaarde is om volgens deze methodiek te mogen werken (Gravina & King, 2019). Training, supervisie, feedback en ondersteuning van de professionals is een vast onderdeel van de methodiek (Farmer et al., 2016).

Multidimensional treatment foster care (MTFC) verschilt van TFM omdat de behandeling in een pleeggezin wordt geboden (Lee & Thompson, 2008). MTFC is internationaal een van de meest voorkomende alternatieven voor residentiële jeugdzorg (Robst et al., 2011). MTFC kenmerkt zich door plaatsing van een jongere in het gezin van goed getrainde en gesuperviseerde pleegouders (Chamberlain, 2003; Chamberlain et al., 2007). De training van de pleegouders wordt voortgezet tijdens de plaatsing. Daarnaast is er een supportteam dat dag en nacht beschikbaar is voor de pleegouders en zij ontvangen wekelijks of soms vaker supervisie.

De pleeg- of behandelouders zijn lid van het behandelteam dat betrokken is bij de jongere. Er wordt een context gecreëerd die gericht is op het bieden van veiligheid, stabiliteit en voorspelbaarheid (Frederico et al., 2017). De plaatsing wordt ondersteund door een

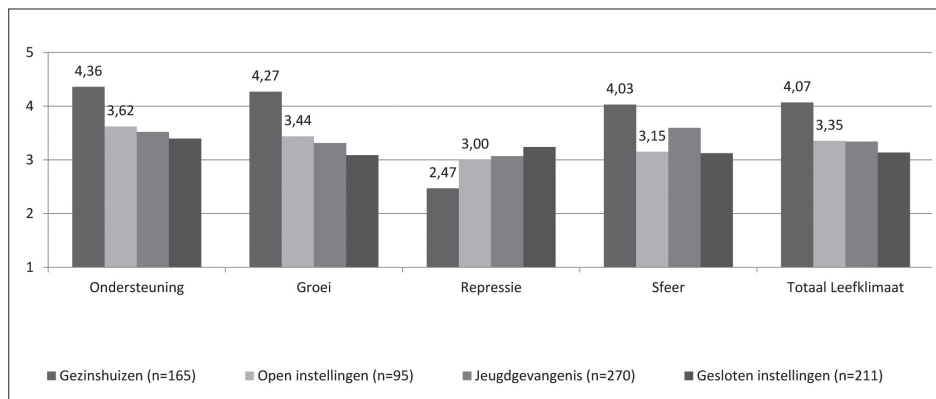
team van professionals, waar therapeuten, onderwijspersoneel en andere zorgprofessionals deel van kunnen uitmaken.

Een belangrijk verschil tussen gezinshuiszorg in Nederland en internationaal vergelijkbare vormen is de focus op het toepassen van een specifieke of evidencebased methodiek. Gezinshuisouders werken in ons land methodisch volgens eigen inzicht, waarbij sommige gezinshuisouders heel bewust een of meerdere methodieken hanteren om de zorg voor de kinderen verantwoord en onderbouwd vorm te geven. Andere gezinshuisouders focussen meer op de ‘kracht van het gewone leven’, zoals Ter Horst (2006) benadrukte als het ging om kinderen die te maken hebben met ontwikkelingsproblemen. Los van de methodiek staat in gezinshuiszorg normaliseren centraal.

Normaliseren en stabiliteit bieden

Kinderen die in een gezinshuis wonen ervaren stabiliteit; zij krijgen niet meer te maken met verschillende diensten en steeds wisselende begeleiders (‘passanten’) waarmee ze steeds opnieuw de relatie moeten aangaan en die soms hun achtergrond niet kennen, in enkele gevallen tot ‘wel vijf voogden in drie maanden’. Het is van belang om te weten dat kinderen die in gezinshuizen zijn geplaatst, te maken hebben met complexe problematiek. Het is niet vanzelfsprekend dat zij zich in een gezinssituatie goed kunnen handhaven. Dit betekent dat er een groot beroep gedaan wordt op de professionaliteit van de gezinshuisouder(s) om deze kinderen een stabiele basis te bieden in een natuurlijke gezinssituatie (Hogeschool Leiden & NJi, 2019). Toch groeit het aantal mensen dat een gezinshuis start, omdat ze het belang zien van een gezinssituatie als stabiele basis voor kinderen in de knel om op te kunnen groeien.

We weten dan ook dat de omgeving die kan worden geboden in een gezinshuis een positieve invloed heeft op het gedrag van kinderen (Bekken & Van der Helm, 2017). Gezinshuizen bieden een context waarin voorgeleefd wordt hoe in het dagelijks leven duurzame relaties worden aangegaan. Onder andere de natuurlijke manier waarop kinderen kunnen deelnemen aan het dagelijks leven in een wijk en het contact met het netwerk van de gezinshuisouders draagt eraan bij dat kinderen verbondenheid kunnen ervaren met de omgeving (Klapwijk & Klapwijk, 2019). Onderzoek laat zien dat kinderen in gezinshuizen een positief leefklimaat ervaren dat hen in staat stelt te leren en te stabiliseren (Kooymans et al., 2018). In figuur 1 is te zien, op basis van gegevens die verzameld zijn in gezinshuizen in de periode 2019 tot 2021, hoe het leefklimaat in gezinshuizen verschilt van het ervaren leefklimaat in andere typen instellingen. Kinderen ervaren een hoge mate van ondersteuning door gezinshuisouders en medewerkers, ervaren dat ze zich kunnen ontwikkelen en dat er ruimte is voor autonomie.

Figuur 1 *Leefklimaat in uiteenlopende instellingen* (Van der Helm et al., 2021).

De context van gezinshuizen biedt wat men in de transitie en transformatie van de jeugdzorg voor ogen had en wat in het actieplan (De Jonge, 2019) is herhaald: ‘zo thuis mogelijk opgroeien’. Het was niet alleen de bedoeling om uithuisplaatsingen te verminderen, maar vooral om pleegzorg en gezinshuizen in te zetten als vervanging van institutionele, groepsgerichte zorg. Bovenstaande resultaten van langlopend leefklimaatonderzoek in gezinshuizen ondersteunen dat gezinshuizen erin slagen om in een gezinssituatie kinderen met complexe problematiek op te vangen en te begeleiden. Kinderen ervaren het leefklimaat in gezinshuizen als zeer positief.

Het werk van gezinshuisouders

Het werkveld van een gezinshuisouder is complex. Bij een gezinshuis zijn veel verschillende partijen betrokken. In ieder geval is er een zorgaanbieder of gemeente betrokken bij het gezinshuis, een gedragswetenschapper, vaak ook jeugdbeschermers (voogden of gezinsvoogden), ouders (netwerk) van de kinderen, de franchiseorganisatie en verschillende hulpverleners. Daarnaast geldt ook voor veel gezinshuizen dat de kinderen op verschillende scholen zitten (soms ook speciaal onderwijs) of dagbesteding volgen. Van de gezinshuisouder wordt verwacht met al deze partijen samen te werken, af te stemmen of aan betrokkenen te rapporteren en overzicht te hebben van het geheel. Daarnaast is er natuurlijk nog de dagelijkse zorg en begeleiding van de kinderen die op de gezinshuisouder neerkomt. Kortom, een gezinshuisouder heeft nogal wat taken te vervullen en moet van veel markten thuis zijn. In dit boek worden de verschillende aspecten van gezinshuiszorg uitgewerkt om houvast te geven aan gezinshuisouders en betrokkenen bij gezinshuizen.

Inhoud en opzet van deze handreiking

In de afgelopen jaren zijn er verschillende kwalitatieve praktijkgerichte onderzoeken in gezinshuizen uitgevoerd. Daardoor is er een schat aan informatie beschikbaar uit talrijke interviews met gezinshuisouders, kinderen die in gezinshuizen geplaatst zijn en hun ouders, eigen kinderen van gezinshuisouders, jeugdbeschermers die met gezinshuizen samenwerken en andere betrokkenen.

In deze handreiking werken we de thema's uit die op basis van deze onderzoeken bepalend zijn gebleken om het dagelijkse en professionele leven in en rond gezinshuizen vorm te kunnen geven.

Informatie uit literatuur en onderzoek worden geïllustreerd met citaten uit interviews die in het kader van de verschillende onderzoeken zijn afgenomen. In reflectieve dialogen met deskundigen uit de praktijk en uit het beleid zijn veel ervaringen uit het dagelijks leven in gezinshuizen meegenomen. Hiermee hebben we de drie bronnen van kennis, namelijk theorie, praktijk en ervaringskennis, bijeengebracht.

2. KWALITEITSCRITERIA EN TOEZICHT

Geke Klapwijk en Svenja Büttner

Wat zijn de kenmerken van een ‘goed’ gezinshuis? Wanneer is de zorg die geboden wordt van goede kwaliteit? Om hier een helder kader voor te geven zijn in 2019 door het veld de Kwaliteitscriteria Gezinshuizen opgesteld. In dit hoofdstuk beschrijven we hoe toezicht op de kwaliteitscriteria is ingericht en geven we een overzicht van de thema’s en bouwstenen uit die kwaliteitscriteria.

Kwaliteit van zorg en toezicht in gezinshuizen

Gezinshuizen onderscheiden zich van residentiële instellingen omdat er sprake is van een gezinscontext waarin het leiden van een zo normaal mogelijk gezinsleven voor gezinshuisouders het uitgangspunt is (Lünnemann et al., 2021). Tegelijkertijd gaat het om professionele zorg die geboden wordt. Het toezicht op de kwaliteit van die zorg vindt plaats op verschillende manieren en er zijn verschillende keurmerken beschikbaar voor gezinshuizen. Een groot aantal van de gezinshuizen is aangesloten bij het Keurmerk Gezinshuizen, wat betekent dat de kwaliteit van zorg getoetst is op basis van ISO 9001-systematiek. Hierin zijn de landelijke *Kwaliteitscriteria Gezinshuizen* (Hogeschool Leiden & NJi, 2019) verwerkt en vertaald in drie keurmerkpijlers: het gezinshuis, de jeugdige en diens ouders en de gezinshuisouders. Dit keurmerk wordt toegekend voor de duur van drie jaar. De gezinshuizen die in dienstverband voor een zorgaanbieder werken (zie hoofdstuk 3 over de organisatorische context van gezinshuizen), werken veelal met het kwaliteitssysteem van de betreffende zorgaanbieder. De gezinshuizen die onder een franchiseorganisatie vallen, worden begeleid inzake de kwaliteit van het gezinshuis en zijn vaak via de franchiseorganisatie aangesloten bij een keurmerk. De gezinshuizen die helemaal zelfstandig werken, zijn zelf verantwoordelijk voor een keurmerk. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor toezicht op de kwaliteit van zelfstandige gezinshuizen, maar in de praktijk blijkt dat gemeenten hier niet altijd iets mee doen of dat ze er zelfs niet van op de hoogte zijn. Centraal in het toezicht op kwaliteit in alle soorten gezinshuizen staan de in 2019 door het veld opgestelde *Kwaliteitscriteria Gezinshuizen* (Hogeschool Leiden & NJi, 2019).

Kwaliteitscriteria gezinshuizen

In de *Kwaliteitscriteria Gezinshuizen* zijn de kernelementen beschreven die zicht geven op de normen en criteria voor een goede organisatie en verantwoorde zorg in gezinshuizen. De kenmerken van wat een goed gezinshuis is, zijn opgesteld door een kernteam van experts in nauwe samenwerking met de praktijk en organisaties die betrokken zijn bij gezinshuizen. Het zijn veldnormen die in gezamenlijkheid zijn ontwikkeld. Het uitgangspunt is dat de veldnormen worden toegepast, of dat wordt uitgelegd wanneer ze anders worden geïnterpreteerd.

De *Kwaliteitscriteria Gezinshuizen* beschrijven een gezinshuis als een professionele setting waar gezinshuisouders zich kunnen wijden aan de verzorging, opvoeding en behandeling van kinderen. Ook bevatten deze kwaliteitscriteria een visie op zorg voor jeugd in gezinshuizen. Deze visie bevat vijf kernelementen. Van Empel en Loonstra (2021) beschrijven hoe gemeenten en de inspectie de kwaliteitscriteria kunnen gebruiken om meer zicht te krijgen op het leven in gezinshuizen en de kwaliteit van zorg die geleverd wordt. Gezinshuisouders in loondienst staan onder directe verantwoordelijkheid en toezicht van de zorgaanbieder. Gezinshuizen die zijn aangesloten bij een franchiseorganisatie leggen verantwoording af aan de betrokken zorgaanbieder en aan de franchiseorganisatie. Zo hebben bijvoorbeeld Gezinshuis.com, entrea lindenhout en Driestroom een eigen kwaliteitskader of kwaliteitsconcept ontwikkeld, waarmee een kwalitatieve cyclus geborgd is. Dit houdt in dat de verschillende organisaties elk op hun eigen manier jaarlijks een cyclus doorlopen waarin reflectie op en het gesprek over kwaliteit van de zorg in de gezinshuizen centraal staan. Op basis daarvan worden plannen gemaakt om de kwaliteit te borgen en/of verder te verbeteren. Hieronder bespreken we de bouwstenen die verwoord zijn in de kwaliteitscriteria en die de basis vormen voor het bespreken en beoordelen van de kwaliteit. De bouwstenen die beschreven staan, verwijzen naar de onderscheidende eigenschappen van gezinshuizen. Bij elke bouwsteen worden veldnormen beschreven, die kunnen worden gebruikt in de reflectie op en beoordeling van de kwaliteit van de zorg in gezinshuizen.

Bouwsteen 1: De bekwame gezinshuisouder

De gezinshuisouder heeft als voornaamste taak om de dynamiek van het gezinsleven in evenwicht te brengen of te houden en een leefklimaat te creëren waarin ieders welzijn is gewaarborgd en ontwikkeling wordt gestimuleerd. Gommans et al. (2022) benoemen dat de professie van gezinshuisouders hen onderscheidt van bijvoorbeeld pleegouders en dat de gezinssituatie waar sprake van is bijdraagt aan het realiseren van een zo thuis mogelijke omgeving waarin de jongere zich kan ontwikkelen, passend bij de doelstelling van de Jeugdwet. In een rapportage over geweldsmeldingen en calamiteiten in de jeugdzorg wordt echter benoemd dat de complexiteit van de hulpvragen van jongeren in

gezinshuizen eigenlijk vraagt om meer opleiding en specialisme van gezinshuisouders, maar dat dit tegelijkertijd niet past bij de kleinschaligheid van de zorg die geboden wordt (Lünnemann et al., 2021). Tegelijk valt in het onderzoek naar calamiteiten op, dat na onderzoek naar calamiteiten die zich voor hebben gedaan altijd gesproken kan worden van ontoereikende zorg die beschikbaar was voor de jongere, ook als er calamiteiten in gezinshuizen plaatsvinden. Het moge duidelijk zijn dat het professioneel opvoeder-zijn in je eigen woonsituatie van kinderen met complexe problematiek een bijzonder moeilijke opgave is en veel vraagt van de gezinshuisouders. Gezinshuisouders vertellen daar in interviews ook over, met name over de kwetsbaarheid die zij ervaren in hun eigen woonsituatie wanneer zich moeilijke situaties voordoen. Ze vertellen daarnaast dat het moeilijk is om te gaan met de balans tussen privépersoon zijn enerzijds en in je eigen huis tegelijk altijd professional zijn anderzijds. Juist in het dagelijks leven, dat de kracht is van het gezinshuisleven, wordt de gezinshuisouder als persoon ook voortdurend aangesproken.

Een gezinshuisouder vertelt bijvoorbeeld: *“Ik heb nu een gezinshuis met drie kinderen. Ik ben daar super enthousiast over moet ik zeggen. Dat moet je ook zijn. Als je het aan je privé plakt, het gaat verweven met je privé, dan moet je hier je hart hebben liggen.”*

Een andere gezinshuisouder zegt: *“[Werken met] stagiaires is me wel eens aangeboden, dat heb ik toen bewust niet gedaan, omdat er al zoveel therapieën en dingen liepen en ik zeg, ik vind het zelf niet prettig in mijn eigen huis. Misschien is dat ook wel mijn valkuil hoor, dat ik het fijner vind om het allemaal zelf te doen. En dan is er ook een netwerkje, je burens, de logische manier van ‘hoe gebeurt het in een woonwijk’. Sociale controle, ik woon in een dorp, dus ja goed, je burens, ouders – mijn eigen ouders zijn ondertussen wel heel oud – eigenlijk meer op die manier. Ik probeer het zo min mogelijk instellingsgevoelig te maken.”*

Als professioneel opvoeder is de gezinshuisouder verantwoordelijk voor het leefklimaat in het gezinshuis. Gekoppeld aan deze bouwsteen zijn veldnormen geformuleerd die hierna besproken worden.

Instapnormen gezinshuisouder

Gezinshuisouderschap vraagt om inzicht en overzicht; een gezinshuisouder draagt veel verantwoordelijkheid. In de kwaliteitscriteria wordt gesteld dat het belangrijk is dat een gezinshuisouder goed opgeleid is of zich verder professionaliseert waar nodig. Om vast te stellen of iemand een gezinshuis kan starten, wordt voornamelijk getoetst of deze over de juiste competenties beschikt. Bij voorkeur is een gezinshuisouder hbo-opgeleid, maar dit kan niet als harde eis worden gesteld. In de praktijk gaat het om zoveel meer dan alleen het opleidingsniveau.

Persoonlijkheidseigenschappen, competenties en de geschiedenis van de gezinshuisouder spelen ook een belangrijke rol. Uit interviews met gezinshuisouders komt naar voren dat zij veelal opgeleid zijn als zorgprofessional. Soms is een gezinshuisouder leerkracht geweest, maar het komt ook voor dat hij of zij een heel ander beroep heeft uitgeoefend, bijvoorbeeld in de bouw of als verzekeringsagent. Deze laatste gezinshuisouders volgen dan vaak in deeltijd een opleiding tot sociaal werker.

Gezinshuisouder als professioneel opvoeder

De kwaliteitscriteria veronderstellen dat een gezinshuisouder een eigen visie heeft op professioneel opvoederschap. De gezinshuisouder, als professional, levert zorg op maat die aansluit bij deze visie en stemt de aanpak af op de individuele behoeften van de kinderen. Daarbij is het belangrijk dat de gezinshuisouder oog heeft voor het geheel, dus zich ook afvraagt wat de impact is van het maatwerk op andere leden van het gezin als systeem. Gezinshuisouders noemen in de praktijk vaak 'het gewone leven' als basis van hun visie. De omschrijving van de visie is soms specifiek en concreet, maar vaker vrij algemeen geformuleerd. Hieronder volgen enkele voorbeelden van omschreven visies zoals verschillende gezinshuisouders die verwoorden:

“De visie van het gezinshuis is dat het ‘gewone leven’ een belangrijke basis is om ontwikkeling en participatie mogelijk te maken. Dat betekent dat de kinderen naar school of dagbesteding gaan, dat ze meedoen aan activiteiten in de buurt of de kerk en dat gezamenlijk activiteiten worden ondernomen met het gezin. Denk bijvoorbeeld aan samen wandelen of samen op vakantie gaan.”

“Alle bewoners vormen met elkaar een gezin. Kernwaarden: veiligheid, aandacht, warmte, structuur en houvast.”

“De kracht van het gewone leven als uitgangspunt gebruiken om jeugdigen (cliënten) en hun netwerk in hun kracht te zetten. Elk kind heeft recht op zorg die past bij zijn of haar eigenheid en ontwikkelingsniveau, zodat het kind de ruimte krijgt om zijn of haar eigen ritme te volgen. We streven ernaar kansen te creëren en ontplooiingsmogelijkheden te ontdekken om het zelfvertrouwen van het kind te vergroten. We geloven dat een kind pas tot zijn recht komt wanneer hij datgene doet wat hij leuk vindt om te doen en daar goed in is.”

“Wij werken vanuit de presentietheorie van Andries Baart. Daarbij gaan we uit van de kracht van het gewone leven, elk kind een gezin.”